

Nová „identita kulturológie“ (niekoľko úvah o jej možných kontúrach)

Kristína Jakubovská

Abstrakt

Príspevok tematizuje potrebu prehodnotenia a transformácie kulturológie ako akademickej disciplíny a študijného programu v našom prostredí. Otvára diskusiu na danú tému a načrtáva niektoré z možností nového smerovania a „identity kulturológie“, reagujúc na aktuálne problémy a výzvy doby. V príspevku rezonuje myšlienka dynamiky ako je jedného z kľúčových princípov života a sociokultúrneho diania. Zmenám sa môžeme prispôbovať alebo byť uprostred týchto procesov a vedome ich formovať.

Kľúčové slová

Kulturológia, študijný program, zmena, identita, pedagogická činnosť, výskumná činnosť, prax.

Tento príspevok je mojím zamyslením sa nad odborom kulturológia a jej existenciou v slovenských podmienkach.

Verím, že čitateľ bude súhlasiť s myšlienkou, že jednou z ústredných istôt a konštánt nášho života je jeho dynamika, inými slovami „ustavičná zmena“. Obzvlášť pre človeka postmodernej doby sa „navyknutie si na zmenu“ môže javiť ako vhodná stratégia prežitia. Umožňuje jednotlivcovi zvládať emocionálny stres spojený s nestabilitou a neistotou sociálnych štruktúr, politických, ekonomických a sociokultúrnych procesov, dynamiky osobného a pracovného života a vlastných identifikačných procesov. Pripomína nám, aby sme boli vždy pripravení sa všetkého vzdať a ísť opäť ďalej, začínať odznova.

Každá zmena má svoje impulzy, príčiny a premieňa dovtedajšiu realitu života a činnosti. Zmeny sa môžu diať bez toho, aby sme pochopili ich podstatu a hlbší zmysel. V tom prípade sa učíme meniace sa podmienky akceptovať a prispôbiť sa im. Iným prístupom je cesta pochopenia princípu dynamiky a prebiehajúcich zmien (ich charakteru, priebehu, kauzálnosti) čím človek získava možnosť do daných procesov vstupovať a ovplyvňovať ich. Celá ľudská existencia sa zameriava na získanie tejto schopnosti – získanie kontroly nad prírodnými a sociokultúrnymi javmi. Kontrolu získavame ich 1) pochopením a 2) ich ovplyvňovaním, ak máme tú možnosť.

Tak ako identita človeka v postmodernej realite podlieha ustavičnej aktualizácii a reštrukturalizácii, aj jednotlivé ľudské činnosti, spôsob života, vzory správania a myslenia či naše poznanie podliehajú ustavičnej aktualizácii a reflexivite.

Z doterajších úvah pre mňa vyplývajú dva pohľady na kulturológiu v kontexte zmeny. Prvým je, že kulturológia skúma priebeh sociokultúrnych zmien. Kultúrna dynamika predstavuje jeden z predmetov jej výskumného záujmu. Kulturológia nám pomáha odhaliť podstatu nášho kultúrneho a sociálneho fungovania vrátane aktuálnych výziev, trendov, potrieb spoločnosti a jednotlivca. Druhým je, že kulturológia ako vedný odbor má svoju „identitu“, ktorá je dynamická. Mení sa paradigma výskumu, mení sa skúmaný objekt, mení sa metodológia. V súvislosti s tým prebieha vlastná vnútorná premena vedeckej disciplíny a vzniká potreba danú transformáciu vedome uchopiť a kodifikovať.

Aktualizácia výskumných a pedagogických parametrov je predpokladom ďalšieho rozvoja tejto disciplíny. Je dôležité, aby kulturológia čo najefektívnejšie realizovala svoj výskum spoločnosti a zároveň čo najefektívnejšie komunikovala so študentmi kulturológie (v rámci ich odbornej prípravy pre prax) a tiež so širokou verejnosťou. Je dôležité výskumnú a pedagogickú činnosť zameriavať na sociokultúrnu prax, pestovať dobré meno odboru a jeho spoločenský význam.

Domnievam sa, že práve otázka vlastnej „identity kulturológie“ ako vedeckej disciplíny sa ukazuje v našej spoločnosti ako problematická či naliehavá. Povedomie o našom odbore je relatívne nízke ako aj jeho atraktivita, čo potvrdzujú aj viaceré štatistiky (najmä týkajúce sa počtu prihlásených študentov na tento odbor v porovnaní s inými humanitnými odbormi v horizonte posledných rokov). Ukazuje sa, že dlhodobejšie zotrvávanie v „šľapajách“ predošlých generácií sa mína súčasným potrebám odboru a praxe.

Obraz o sebe je možné vedome formovať až keď vniknú jeho jasné kontúry v myslí. Následne sa vytýči cieľ a smer (spôsoby ako cieľ dosiahnuť). Bez toho, aby sme my sami, kulturológovia, poznali odpoveď na otázku, čo je to kulturológia, čo skúma, aký má význam a spoločenskú funkciu, budú pokusy prinášať túto otázku do verejnej diskusie vopred neúspešné. Pod identitou odboru v tomto momente nemyslím klasické definície kultúry a kulturológie tak ako ich poznáme cez prizmu historických škôl a koncepcií. Myslím tým kreatívny proces nachádzania jej identity v súčasnosti. Bez nutnej orientácie na iných (iné školy), využitím vlastného potenciálu a odvolávajúc sa na neodškriepiteľnú jedinečnosť vlastného užšieho (slovenského) a širšieho (stredoeurópskeho/slovanského) prostredia.

Ďalšou dôležitou otázkou sa stáva zjednotenie vnútornej rôznorodosti kulturológických výskumov a oblastí výskumu v záujme celostného uchopenia kľúčového fenoménu - kultúry. Interdisciplinarita je silnou stránkou kulturológie, ale mala by smerovať k vnútornému zjednoteniu, byť priestorom vzájomnej komplementarity pohľadov a prístupov a nie viesť k fragmentárnosti kulturológického výskumu. Kulturológické inštrumentárium umožňuje na svet vôkol nás nazerať osobitným pohľadom, ktorý sa líši od etnologického, antropologického, sociologického, historického a i. Kulturológia je pestrou disciplínou, „laboratóriom“, v ktorom je možné rôznymi spôsobmi, rôznymi „štýlmi“ a z rôznych aspektov skúmať kultúrne javy, pritom nezostávajúc v deskriptívnej rovine, ale dospejúc k hlbším vzťahom, funkčnému zovšeobecneniu či praktickým návodom na zlepšenie východiskového stavu.

Veľmi významnou oblasťou, ktorá si vyžaduje osobitnú pozornosť je prax. Prepojením s praxou sa odbor stáva ukotvenejším, významnejším pre spoločnosť. Kulturológia je aj

praktická disciplína. Teória, ktorá sa v rámci kulturologického výskumu rozvíja, je uplatniteľná v praxi. Napríklad v prípade kultúrneho manažmentu, kultúrneho marketingu, projektového manažmentu, ale nie len v súvislosti s nimi. Oblasť kulturologickej praxe má oveľa väčší potenciál. Ten nás opäť vracia k téme dynamiky a vedomého formovania spoločnosti. Kulturológia aktívne skúma najaktuálnejšie procesy prebiehajúce na úrovni jednotlivca a skupín. Poukazuje na ich kvality z axiologického hľadiska, modeluje ich možné dopady. Je dôležité hľadať nadväzujúce postupy, ktoré nám umožnia získané výskumné závery uplatniť v praxi. To znamená, nie len popísať, zaznamenať ich, ale vedome formovať tieto procesy. Tak, ako je to ukotvené v ponímaní kultúry samotnej – kultúry v zmysle kultivovania. Pozitívne procesy je treba podporiť, nájsť metódy, ako ich ďalej rozvinúť. Naopak na negatívne trendy a procesy je dôležité hľadať „metodický liek“ t.j. nástroje, ktoré zneutralizujú ich pôsobenie na spoločnosť a eliminujú dané tendencie. Do popredia sa dostáva strategické plánovanie a kreativita, ktoré sú dôležitou výbavou kulturológa.

Kulturológa považujem za experta na sociokultúrne procesy (manažera sociokultúrnych procesov). To znamená, že na jednotlivých úrovniach riadenia verejnej a súkromnej sféry je možné využívať jeho služby na kvalifikované expertízy.

Ďalšou nedostatočne využitou oblasťou kulturologickej praxe je oblasť kultúrnej pedagogiky. Táto sa pri hlbšej analýze javí ako majúca ešte väčší potenciál ako samotná kultúrna animácia. Kultúrna pedagogika zasahuje prostredie formálneho vzdelávania a neformálneho vzdelávania (záujmových a voľno-časových aktivít, pedagogiky v rámci kultúrnych inštitúcií a i.). Má priam nevyčerpatelne možnosti. Dovolím si tvrdiť, že v praxi využíva kulturológia túto oblasť minimálne (v porovnaní s jej potenciálom). Pozícia kulturológov – absolventov kulturológie nie je v tejto oblasti etablovaná.

S rastúcou kultúrnou diverzitou a multietnickým pracovným prostredím sa do popredia dostáva poznanie praktických stránok komunikácie predstaviteľov rôznych etnických a kultúrnych skupín. Nie všeobecných poznatkov, ale konkrétnych („namieruších“) stratégií, nástrojov, postupov a dôležitých faktov, ktoré styční zamestnanci potrebujú ovládať, aby efektívne komunikovali a predchádzali konfliktom v dôsledku kultúrnych odlišností. Na základe svojej odbornej profilácie predstavuje kulturológ odborníka so schopnosťou tieto procesy manažovať na jednotlivých úrovniach verejnej a súkromnej sféry vrátane multietnického a multikultúrneho prostredia firiem. Kulturológovia môžu ako interní či externí zamestnanci vypracovávať stratégie pre rozvoj vnútornej pracovnej klímy, efektívne modely interkultúrnej komunikácie, identifikovať problematické miesta pri vzájomnej komunikácii zamestnancov. Môžu viesť fundované kurzy zamerané na poznanie špecifik daných kultúr, znakov etnickej psychiky a behaviorálnych modelov. V tejto súvislosti je ďalším potenciálnym miestom uplatnenia kulturológa oblasť migračného manažmentu (príprava kvalifikovaných expertíz, stratégií, nástrojov, školení, workshopov pre pracovníkov prvej línie, pre orgány štátnej správy a regionálnych samospráv a i.).

Kulturológovia by mali svoje poznatky, kompetencie a prax využiť tiež v jednotlivých regiónoch a lokalitách ako nositelia rozvojových myšlienok. Mali by sa zmeriavať na pestovanie lokálnej a regionálnej identity, poznanie kultúrnej pamäte a dedičstva, rozvoj kultúry regiónov a kultúrne citlivé a trvalo-udržateľné rozvíjanie cestovného ruchu. Kultúra má svoj ekonomický potenciál, ktorý je treba využívať. Manažérom cestovného ruchu často chýba hlbšie pochopenie fungovania kultúrneho systému, jeho procesov, zákonitostí a potrieb. Spolupráca s kulturológmi

dokáže prispieť k harmonickému rozvoju cestovného ruchu v regiónoch. Je dôležité, aby táto forma spolupráce medzi študentmi kulturológie a jednotlivými inštitúciami a subjektmi regionálnej správy prebiehala intenzívne, aby si študenti rozvíjali kompetencie v praxi už počas štúdia. Tiež je dôležité, aby tieto rýdzo kulturologické miesta boli obsadzované kulturológmi. Tak ako nie je možné, aby automechanik vykonával prácu zubára, nie je možné, aby prácu v oblasti rozvoja kultúry zabezpečoval ekonóm. Žiaľ, v praxi sa na tieto skutočnosti nie vždy prihliada.

Významnou a veľmi prestížnou oblasťou, ktorou sa kulturológia zaoberá je otázka národnej kultúry a identity, prezentovania vlastných kultúrnych špecifik. Naši študenti sa oboznamujú s prostredím kultúrnej diplomacie. Logicky mi vzniká otázka, prečo nemáme absolventov umiestnených aj na týchto pozíciách? Kultúrna diplomacia nie je len otázkou špecifik diplomatického prostredia, protokolu a komunikácie. V prvom rade je pre ňu (alebo by pre ňu mal byť) dôležitý obsah toho, čo sa prezentuje ako „slovenské“ v zahraničí. Kto lepšie ako odborník na vlastné tradičné a súčasné kultúrne reálie by mal byť participujúcim odborníkom diplomatických inštitúcií?

Z doterajších úvah mi vyplýva potreba redefinovať náš odbor, pozrieť sa naň znovu, nezaujatými očami, aby sme uvideli jeho potenciál a možnosti rozvoja v čo najširších súvislostiach a vyhli sa tradičným postupom a pohľadom, ktoré sú nám dôverne známe. Treba opäť bádať a hľadať s otvorenou myslou.

Na záver by som rada zhrnula niekoľko bodov, ktoré vnímam ako kľúčové v rámci procesu opätovného hľadania „identity kulturológie“.

- *identifikovať špecifiká kulturológie (vednej disciplíny a kulturologickej praxe) a jej silné stránky a stavať na nich*
- *formovať vzdelávací program kulturológia holistickým spôsobom eliminujúcim jeho súčasnú fragmentárnosť*
- *hľadať konkurenčnú výhodu vlastných výskumov orientáciou na naše reálie vsadené do širšieho sociokultúrneho kontextu*
- *rozvíjať medzinárodnú výskumnú a projektovú spoluprácu novými spôsobmi a nízkorozpočtovo*
- *hľadať možnosti intenzívnejšieho prepojenia kulturologickej teórie s praxou*
- *redefinovať absolventa odboru a jeho profil*
- *vytvoriť komplexnejší model praxe študentov založený na intenzívnej spolupráci so subjektmi v praxi (príprava projektov v regiónoch, vypracovanie štúdií, analýz, expertíz a strategických návrhov zmien)*
- *presadzovať obsadenie tradičných kulturologických pozícií kulturológmi (bude závisieť od imagu odboru a jeho spoločenskej pozície, od efektivity priebežnej praxe študentov a inštitucionálnej spolupráce so subjektmi z praxe - ideálne projektovej)*
- *identifikovať nové pracovné pozície pre kulturológov*
- *reagovať na aktuálne spoločenské výzvy, potreby a dopyt po určitých kompetenciách a na základe toho formovať kontúry odboru (novoformujúce sa pozície – blogger, youtuber, influencer)*
- *vytvoriť nástroje a „distribučné cesty“ pre zabezpečenie uplatnenia sa absolventov v praxi*

Diskusiu o význame humanitných vied a ich relevancii je možné viesť rôznym spôsobom a rôzne argumentovať. Pre mňa je najdôležitejším bodom pochopenie toho, že na počiatku všetkého ľudského bytia je tvorenie svojho osobitného sveta a prebývanie v sociálnych skupinách - kategória kultúry. Kultúra predstavuje najširší rámec ľudskej činnosti v prírodnom prostredí, je nástrojom nášho prežitia a transformácie, impulzom k rozvoju, osobnému rastu, k prekonaniu materiálneho ukotvenia našej existencie a tvorby hodnôt vyššej úrovne.

Pre ľudstvo majú význam prírodné, humanitné aj technické vedy. Každá z vedných disciplín príslušných kategórií plní svoju významnú funkciu pre spoločnosť, podieľa sa na vývoji nášho poznania o okolitom prírodnom svete a našom ľudskom a snaží sa o skvalitnenie nášho života určitým spôsobom.

Tak ako je pre človeka dôležité nasýtenie tela, je dôležité nasýtenie jeho duše a uspokojenie rádo vyšších potrieb. Pre zachovanie a rozvoj ľudského dedičstva je dôležitá kategória kultúry, kultivovanie a nadobúdanie kultúrnosti. To, ako budú nasledovné generácie disponovať kultúrnou pamäťou a hodnotami závisí od toho, ako budú k tomu vedení. To, ako budú formovaní, nakoľko sa bude rozvíjať ich potenciál, kompetencie, talenty a najmä osobnostné vlastnosti závisí od procesu socializácie a enkulturácie. Tak ako bola kategória kultúry nevyhnutná na počiatku existencie človeka (kultúra ako adaptačná stratégia ľudstva), tak je dôležitá pre jeho ďalšiu existenciu, zachovanie, tvorenie nového. Keď poznáme tento vzťah, spochybňovanie významu kultúry a vednej disciplíny, ktorá ju skúma ako ústredný fenomén je nelogické a obracia sa proti spoločnosti, ktorá tak koná.

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy I-20-200-01 UGA 2020 „Súčasný trendy kultúrno-pedagogickej praxe z kulturologickej perspektívy“

Literatúra a zdroje

- JAKUBOVSKÁ, K.: *Od multikultúrnosti a internacionalizácie k revitalizácii tradícií*. Boskovice : František Šalé - nakladatelství Albert, 2017. 155 s. ISBN 978-80-7326-275-4.
- GAŽOVÁ, V.: *Perspektívy kulturológie*. Bratislava : Peter Mačura - PEEM, 2003. 260 s. (Acta culturologica ; zv. č. 10). ISBN 80-88901-81-2.
- GAŽOVÁ, V.: *Úvod do kulturológie*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2009. 107 s. (Acta culturologica ; zv. 17). ISBN 80-7121-315-4.

New 'Identity of Cultural Studies' (a Few Thoughts on Its Possible Outlines)

The paper discusses the need for re-evaluation and transformation of Cultural Studies as an academic discipline and university programme in the Slovak environment. It opens the dialogue on the topic outlining some of its possible directions and 'identity' of the discipline, reacting to the current problems and challenges of the time. In the paper there is a resonating idea of dynamics, being one of the key principles of life in general and of sociocultural practice. We can either adapt to the changes happening or be in the middle of these processes and form them consciously.

Mgr. Kristína Jakubovská, PhD.

Katedra kulturológie

FF UKF v Nitre

Hodžova 1

94901 Nitra

kjakubovska@ukf.sk